

Тема 7. Соціальні суб'єкти політичної влади

План лекції

1. *Групи інтересів: поняття, структура, функції і типи.*
2. *Поняття і визначення політичної еліти. Сучасні концепції еліти.*
3. *Сутність і типологія політичного лідерства.*

Розгляд теми слід розпочати із з'ясування деяких центральних її понять. В першу чергу це стосується самого поняття “суб'єкти влади”. З цього приводу слід зауважити, що більшість дослідників під соціальними суб'єктами влади розуміють суспільні групи та окремих індивідів, що виконують політичні функції і реалізують владні повноваження. До них відносяться: групи інтересів, правляча еліта і політичне лідерство.

Групи інтересів – це об'єднання індивідів на основі спільних інтересів, які прагнуть здійснити вплив на політичні інститути з метою прийняття найбільш сприятливих і вигідних для себе рішень.

Теорія груп інтересів була вперше сформульована американським політологом А. Бентлі, який стверджував, що основу політичного процесу складають зіткнення і взаємодія зацікавлених груп. Діяльність цих груп американський учений розглядав як процес, що постійно змінюється і у ході якого здійснюється тиск на уряд з метою примусити його підкоритися їхній волі. Надалі даний підхід одержав підтримку і був розвинутий у працях Р. Даля, Д. Істона, Г. Ласкі й ін.

Основними функціями груп інтересів є артикуляція й агрегація інтересів, інформативна функція, формування політичної еліти. Під *артикуляцією* інтересів розуміється перетворення соціальних почуттів, емоцій, чекань у раціонально сформульовані політичні вимоги. *Агрегація* інтересів означає узгодження різних потреб і вимог, їх ієрархізацію і вироблення загальногрупових цілей.

Інформативна функція виражається в доведенні до органів влади інформації про проблеми, цілі та інтереси відповідних груп. Оскільки групи інтересів просувають своїх представників в органи влади, то наступна їхня функція – формування політичної еліти.

Існують різні *типологізації груп інтересів*. Американські політологи Г. Алмонд і Г. Пауелл виділяють *анемічні* й *інституціональні* групи інтересів. Групи, що відносяться до першого типу, виникають, як правило, спонтанно, погано організовані і тимчасові. Їх діяльність може приймати насильницькі форми (мітинги, демонстрації, масові акції протесту і непокори). Ступінь впливовості зацікавлених груп подібного роду на органи влади невисокий. Інституціональні групи, навпаки, добре організовані, тривкі, переслідують раціонально сформульовані інтереси і діють на основі визначених правил. Ефективність діяльності таких груп може бути досить високою.

На основі характеру групових зв'язків групи інтересів підрозділяють на *асоціативні* і *неасоціативні*. Перші характеризуються як добровільні об'єднання, що переслідують специфічні інтереси (підприємницькі організації, профспілки, творчі союзи і т.п.). Неасоціативні групи інтересів, навпаки, носять недобровільний характер (трудова колективи, етнічні спільності, клани), а їхня діяльність менш постійна, ніж діяльність асоціативних.

Французький політолог Ж. Блондель розділяє групи інтересів на *чотири типи*: 1) групи, що за звичаєм виникають на *основі общинних, кастових, кланових спільнот*; 2) *інституціональні групи* ґрунтуються на формальних організаціях усередині державного апарату. До них можна віднести лобістські угруповання в парламенті й уряді; 3) *групи захисту* – прагнуть відстоювати інтереси своїх прихильників; 4) *групи підтримки* – орієнтовані на строго обмежені цілі (екологічні й антивоєнні рухи, асоціації „за” чи „проти” чого-небудь).

Існує кілька *концепцій походження груп інтересів*. З погляду *теорії соціального порядку і конфлікту*, генезис груп інтересів розуміється як результат солідарності людей зі схожими інтересами і переконаннями. Взаємодіючи один з одним, зазначені групи змушені періодично звертатися до інститутів влади для рішення виникаючих конфліктів.

Відповідно до *теорії непередбачених наслідків* групових інтересів, основу зацікавлених груп складають індивіди, що усвідомили, що досягнення економічних, соціальних і політичних благ неможливо без організації колективних зусиль і дій. При цьому прибутки від об'єднання і групової діяльності значно перевищують витрати на створення організації. Політична ж активність – непередбачений наслідок діяльності груп інтересів, що спрямований на задоволення матеріальних потреб.

Теорія обміну зв'язує виникнення груп інтересів з діяльністю окремих організаторів, що прагнуть замість своїх витрат і активності одержати посаду в адміністративному апараті створюваної організації. Прихильники *теорії ангажованості* трактують групи інтересів як результат діяльності егоїстичних індивідів, що зв'язують досягнення своїх цілей з досягненням політичних цілей групи¹.

Цілеспрямований вплив груп інтересів на органи влади з метою реалізації специфічних інтересів одержали назву *лобізму*. Слово „лобі” (англ. *lobby* – кулуари) спочатку застосовувалося для позначення проходів чи критих галерей у монастирях, а в 40-х рр. XVII сторіччя так називався вестибюль та два коридори у приміщенні палати общин британського парламенту, куди депутати йшли голосувати й де вони могли зустрітися з зацікавленими особами, які не допускалися на пленарні засідання.

Існування лобізму як політичного явища тісно зв'язано з функціонуванням груп інтересів і можливостями їхнього впливу на органи влади. Його розвиток залежить від таких факторів, як рівень розвитку плюралізму, ступінь інституціоналізації політичної участі, характер політичних партій.

У практиці лобістської діяльності використовуються самі різноманітні способи впливу на органи влади.

Крім сказаного, лобізм можна підрозділити на *легальний* і *нелегальний*. Легальний лобізм не порушує існуючих у суспільстві законів, нелегальний – означає пряму винагороду посадових осіб за прийняття необхідних і найбільш сприятливих рішень.

Очевидно, що існує два підходи до лобізму. Прихильники першого – *заборонного* – дорівнюють лобізм до кримінальної діяльності і на цій підставі прагнуть до його ліквідації. Прихильники другого підходу – *регулятивно-правового* – розділяють легальні і нелегальні методи лобізму, прагнуть обмежити лобістську діяльність правовими рамками, виключити з політичної практики корупцію.

Відповідно до цілей, переслідуваними групами інтересів, лобізм може підрозділятися на *економічний, соціальний, соціокультурний*. Виходячи зі сфер діяльності розрізняють *галузевий* і *регіональний* лобізм. У залежності від об'єктів лобіювання (на кого спрямоване лобістський вплив) виділяють парламентський, президентський, урядовий лобізм. Стосовно політичної системи класифікують лобізм *зовнішній* (тиск виявляється на органи влади з боку) і *внутрішній* (коли представники зацікавлених груп – депутати парламенту, члени уряду, оточення президента, президент – „вписані” у політичні інститути).

Парламентський лобізм націлений на прийняття законів, що задовольняють визначені групові інтереси. Тому основними методами лобіювання тут виступають робота в комітетах з розробки законопроектів, а також дебати і слухання в парламенті.

¹ Макаренко В.П. Групповые интересы и власно-управленческий аппарат: к методологии исследования // Социс. – 1996. – № 11. – С. 121-125.

Значення *урядового лобізму* визначається насамперед тим, що в органах виконавчої влади розробляються різні законопроекти і рішення, що надходять потім на затвердження в парламент.

Специфічною формою представництва групових інтересів поряд з лобізмом є **корпоративізм**.

Термін „корпорація” (лат. *corpus* – тіло) виник у період між XIV-XV ст. Організації цього типу були свого роду „перехідною ланкою” між обцинним типом суспільства і громадянським суспільством. Вхордження індивіда в ту чи іншу корпорацію визначало можливості професійної діяльності і відстоювання соціальних інтересів; поза корпорацією професійне життя ставало неможливим.

„Ренесанс” корпоративних організацій приходиться на період індустриального розвитку. Заснована на корпоративних принципах, система представництва інтересів одержала назву корпоративізм. Корпоративізм характеризується американським політологом Ф. Шміттером як „обмежене число примусових, ієрархічно ранжованих і функціонально диференційованих груп інтересів”, що „монополізують представництво відповідних сфер громадського життя перед державою в обмін на контроль останнього за добром їхніх лідерів і її участь у визначенні їхнього складу і формуванні їхніх вимог”^{*}.

До специфічних рис корпоративізму відносяться: участь у політичному житті організацій, а не окремих індивідів; ріст впливу професійних представників специфічних інтересів на шкоду громадянам; привілейоване положення деяких асоціацій і їх більш широкі можливості впливу на прийняття рішень; заміна конкуренції інтересів їх монополією у визначених сферах.

Тривалий час корпоративізм розглядався як явище, вороже демократії. Політичні зміни, що почалися в деяких країнах Західної Європи в середині 70-х рр., змусили політологів по-новому оцінити даний феномен політичного життя. Була висунута концепція формування неокорпоративізму, що вписується в плуралістичну модель демократії.

Відповідно до цієї концепції, *неокорпоративізм* – це демократична система представництва й узгодження інтересів різними фірмами, асоціаціями й організаціями; система узгодження інтересів трьох суб'єктів – держави, підприємців і найманих робітників; нав'язування державою іншим учасникам „переговорного” процесу пріоритетів і цінностей, виведених із загальнонаціональних інтересів; система міжкорпоративної взаємодії, члени якої несуть взаємні зобов'язання по виконанню взаємних угод.

Найбільш сильно неокорпоративістські тенденції проявилися в країнах, де малися могутні соціал-демократичні партії, де існувала культурна і мовна єдність.

Далі необхідно в **другому питанні** даної теми приділити увагу поняттю і визначенню політичної еліти та класичним і сучасним концепціям еліти.

Термін „еліта” походить від латинського *eligere* чи французького *elite* – краще, добірне, обране. Починаючи з XVII ст., його почали вживати стосовно до „обраних людей”, насамперед вищої знаті. У науковий оборот він був уведений наприкінці XIX – початку XX ст. Праобразом елітистських теорій можна вважати представлення античних філософів про аристократію як правління кращих. Найбільш повно елітистський світогляд був сформульований Платоном у його навчанні про ідеальну державу як правління кращих – філософів. У більш пізні періоди значний внесок у формування і розвиток елітизму зробили Н. Макіавеллі, Т. Карлейль, О. Шопенгауер, Ф. Ніцше і ін. Як наукова школа елітистський напрям остаточно сформувався завдяки працям В. Парето, Г. Моска, Р. Міхельса.

^{*} Шміттер Ф. Неокорпоративізм // Поліс. – 1997. – № 2. – С. 17.

Видатний італійський соціолог і політолог **Гаєтано Моска** (1858-1941) спробував довести неминучий розподіл будь-якого суспільства на дві нерівні за соціальним станом і роллю групи. Його теорія більш політизована. Він проаналізував проблему формування політичної еліти і її специфічних якостей.

На його думку, найважливішим критерієм входження в еліту є здатність до керування іншими людьми, тобто організаторська здатність. Відзначаючи згуртованість групи керуючих і її пануюче положення в суспільстві, Г. Моска називав її *політичним класом*. Цей клас піддається поступовим змінам.

Існують дві тенденції в його розвитку: *аристократична і демократична*. Перша з них виявляється в прагненні політичного класу стати спадкоємним якщо не юридично, то фактично. Перевага аристократичної тенденції приводить до “закриття і кристалізації” класу, до його виродження і, як наслідок, до суспільного застою. Це в кінцевому рахунку спричиняє активізацію боротьби нових соціальних сил за заняття пануючих позицій у суспільстві.

Друга, демократична, тенденція виражається у відновленні політичного класу за рахунок найбільш здатних до керування й активних нижчих шарів. Таке відновлення запобігає дегенерації еліти, робить її здатною до ефективного керівництва суспільством. Рівновага між аристократичною і демократичною тенденціями найбільш бажана для суспільства, тому що вона забезпечує як наступність і стабільність у керівництві країною, так і його якісне відновлення.

Концепція політичного класу Г. Моски, зробивши великий вплив на наступний розвиток елітарних теорій, зазнавала критики за деяку абсолютизацію політичного фактора (приналежності до управлінського шару) у соціальному структуруванні суспільства, за недооцінку ролі економіки.

Незалежно від Г. Моски приблизно в цей час теорію політичних еліт розробляв **В. Парето** (1848-1923), італійський соціолог, який виходив з тези, що люди споконвічно нерівні. Він, як і Г. Моска, виходив з того, що світом за всіх часів правила і повинна правити обрана меншість – еліта, наділена особливими якостями: психологічними (уродженими) і соціальними (придбаними внаслідок виховання й освіти). Сукупність індивідів, чия діяльність у тій чи іншій сфері відрізняється ефективністю, високими результатами, і складає еліту. Головна ідея терміна „еліта” – перевага... Сама еліта поділяється на правлячу, чи прямо побічно здійснюючу владу, і неправлячу (контреліту), що не має доступу до керування і керівництва. В. Парето доходить висновку, що еліта існує в будь-яких суспільствах і при будь-якому політичному ладі.

Великий внесок у розвиток теорії політичних еліт зробив **Р. Міхельс** (1876-1936). Він досліджував соціальні механізми, що породжують елітарність суспільства. В основному солідаризуючись з Г. Москою у трактуванні причин елітарності, Р. Міхельс особливо виділяє організаторські здібності, а також організаційні структури суспільства, що підсилюють елітарність і піднімають керуючий шар. Він зробив висновок, що сама організація суспільства вимагає елітарності і закономірно відтворює її.

У суспільстві діє “залізний закон олігархічних тенденцій”. Його суть полягає в тому, що невіддільний від суспільного прогресу розвиток великих організацій неминуче веде до олігархізації керування суспільством і формування еліти, оскільки керівництво такими об'єднаннями не може здійснюватися всіма їхніми членами.

З дії “закону олігархічних тенденцій” Р. Міхельс робив песимістичні висновки щодо можливостей демократії взагалі і демократизму соціал-демократичних партій зокрема. Демократію же він фактично ототожнював з особистою участю мас у керуванні.

У працях Г. Моски, В. Парето і Р. Міхельса поняття політичної еліти одержало вже досить ясні обриси. Були намічені її найважливіші властивості, **параметри, що дозволяють розмежовувати й оцінювати різні елітарні теорії** сучасності. До них відносяться: 1) особливі властивості, які притаманні представникам еліти; 2) взаємини, що існують усередині елітарного шару і характеризують ступінь його згуртованості,

інтеграції; 3) відносини еліти з неелітою, масою; 4) рекрутування еліти, тобто як і з кого вона утворюється; 5) роль (конструктивна чи деструктивна) еліти в суспільстві, її функції і вплив.

Подальший розгляд цього питання пов'язаний із дослідженням сучасних теорій еліти.

Ціннісні теорії. Вони, як і попередні, вважають еліту головною конструктивною силою суспільства, однак зм'якшують свою позицію стосовно демократії, прагнуть пристосувати елітарну теорію до реального життя сучасних держав.

Теорії демократичного елітизму. Основні положення ціннісної теорії еліти лежать в основі концепцій демократичного елітизму (елітарної демократії), що одержали широке поширення в сучасному світі. Вони виходять із запропонованого Йозефом Шумпетером розуміння демократії як конкуренції між потенційними керівниками за довіру виборців.

Еліти необхідні насамперед як гарант високого якісного складу керівників, обраних населенням. Сама соціальна цінність демократії вирішальним чином залежить від якості еліти. Керівний шар не тільки має необхідні для керування властивості, але служить захисником демократичних цінностей і здатний стримати часто властивий масам політичний і ідеологічний ірраціоналізм, емоційну невірноваженість і радикалізм.

Концепції плюралізму еліти. Дані концепції є, мабуть, найбільш розповсюдженими в сьогodнішній науковій думці. Їх нерідко називають функціональними теоріями еліти. В їх основі лежить трактування політичної еліти як функціональної. Кваліфікаційна підготовленість до виконання функцій керування конкретними суспільними процесами – найважливіша якість, що визначає приналежність до еліти.

Ліволіберальні концепції. Вони виступають ідейним антиподом плюралістичного елітизму. Один з найважливіших їх представників – *Чарльз Райт Міллс*. Головними елітоутворюючими ознаками є не видатні індивідуальні якості, а володіння командними позиціями. Гуртуючий фактор – не тільки зацікавленість, але й близькість соціального статусу, освітнього і культурного рівня, кола інтересів і духовних цінностей, стилю життя, а також особистого і родинного зв'язку.

Важливим аспектом дослідження даного питання є вивчення чинників, які впливають на такі якості, як її *результативність* та *процес її регенерації*.

Соціальна результативність еліти, що характеризує ефективність виконання нею функцій керівництва суспільством, складається з багатьох показників. До числа найважливіших з них відносяться оптимальне сполучення горизонтальної і вертикальної інтеграції й ефективна система рекрутування, що забезпечує високу професійну компетентність і необхідні для керівних кадрів ціннісні орієнтації: чесність, повага законів і прав людини і т.д.

Горизонтальна інтеграція – це кооперація різних представників еліти, її групова згуртованість. Вона виступає необхідною умовою прийняття колективних рішень, утримання суспільства від політичної поляризації, підвищення здатності керівників знаходити компромісні рішення і досягати консенсусу, запобігати і розв'язувати конфлікти.

Вираження елітою запитів і думок населення залежить від багатьох чинників. Одним з них є соціальне походження її представників. Воно значно впливає на політичні орієнтації.

Більш важливою, у порівнянні з формальним відображенням елітою соціальної структури, гарантією соціального представництва еліти виступає її організаційна (партійна, профспівкова і т.п.) приналежність. Вона прямо зв'язана з ціннісними орієнтаціями людей. Крім того, партії й інші організації звичайно мають достатні можливості для впливу на своїх членів у потрібному напрямку.

Великий вплив на соціальну показність, якісний склад, професійну компетентність і результативність еліти в цілому роблять *системи її рекрутування* (добору). Такі

системи визначають: хто, як і з кого здійснює добір, які його порядок і критерії, коло селектората (осіб, що здійснюють добір) і спонукальні мотиви його дій.

Існують дві основні системи рекрутування еліт: *гільдій* і *підприємницька* (антрипринерська). У чистому вигляді вони зустрічаються досить рідко. Підприємницька система переважає в демократичних державах, система гільдій – у країнах адміністративного соціалізму. Кожна з цих систем має свої специфічні риси.

Так, для *системи гільдій* характерна закритість, добір претендентів на більш високі посади головним чином з нижчих шарів самої еліти, повільний, поступовий шлях вверх.

Підприємницька система рекрутування еліт багато в чому протилежна системі гільдій. Її відрізняють відкритість, широкі можливості для представників будь-яких суспільних груп претендувати на заняття лідируючих позицій.

Як висновки даного питання слід зауважити, що в сучасній політологічній науці термін “еліта” уживається лише в першому, етично нейтральному значенні. Обумовлене в самій загальній формі, це поняття характеризує носіїв найбільш яскраво виражених політико-управлінських якостей і функцій.

Політична еліта – це складова меншість суспільства, внутрішньодиференційована, неоднорідна, але відносно інтегрована група осіб (чи сукупність груп), яка, у більшому чи меншому ступені, має якості лідерства і підготовлена до виконання управлінських функцій, що займають керівні позиції в суспільних інститутах і (чи) безпосередньо впливають на прийняття владних рішень у суспільстві. Це відносно привілейована, політично пануюча група, що претендує на представництво народу й у демократичному суспільстві тією чи іншою мірою підконтрольна масам і відносно обмежена для входження в її склад будь-яких громадян, що володіють необхідною кваліфікацією і політичною активністю.

Третє питання даної теми пов’язане з дослідженням такого специфічного суб’єкта влади, як політичне лідерство.

Габріель Тард, французький соціолог, один з основоположників соціальної технології, намагався довести, що основним змістом соціального життя є наслідування лідера. На його думку, більшість населення не здатне до самостійної соціальної творчості, а джерелом прогресу суспільства є відкриття, зроблені ініціативними, оригінальними особистостями.

Але крім вказаного розуміння того, чим є політичне лідерство, існує ціла низка різноманітних тверджень з цього приводу. Існують наступні основні підходи до трактування лідерства:

1. Фактичне лідерство – постійний пріоритетний вплив з боку визначеної особи чи групи осіб на інших людей.

2. Формальне лідерство – управлінський статус, соціальна позиція, зв’язана з прийняттям рішень, це керівна посада. Така інтерпретація впливає з розгляду суспільства як складної, ієрархічно організованої системи соціальних позицій і ролей.

3. Лідерство – специфічний вплив на інших людей.

4. Політичне лідерство – це особливого роду підприємництво, що здійснюється на специфічному ринку, на якому політичні підприємці в конкурентній боротьбі обмінюють свої рішення суспільних задач і передбачувані способи їхньої реалізації на керівні посади.

Лідер – це символ спільності і зразок політичної поведінки групи. Він висувається знизу, переважно стихійно, і приймається послідовниками.

Щодо природи лідерства в політологічній літературі склалося декілька провідних концепцій, які відмінно тлумачать його джерела.

Сенс *теорії рис* полягає в поясненні феномена лідерства видатними якостями індивіда. Серед рис, властивих політичному лідеру, звичайно називають розум, тверду волю і цілеспрямованість, кипучу енергію, неабиякі організаторські здібності і, особливо, компетентність і готовність брати на себе відповідальність.

Ідею залежності лідерства від певних соціальних умов обґрунтовує так звана **ситуаційна теорія**. Вона показує, що у формуванні політичного лідера вирішальна роль належить політичним умовам. Це значить, що кожна конкретна ситуація вимагає лідера з певним набором рис і якостей особистості.

Наступною є **теорія послідовників**. З її точки зору саме послідовник сприймає лідера, ситуацію в країні і в остаточному підсумку відкидає чи приймає даного лідера. Такий підхід розглядає лідерство як особливого роду відносини між керівниками і його послідовниками.

Важливим аспектом для характеристики лідерства виступають питання визначення існуючих **типів лідерства** та характеристика його **функцій** у суспільстві.

Одна з перших типологій була запропонована німецьким соціологом М. Вебером. У її основі лежить класифікація за характером авторитету осіб, що здійснюють владу. Розуміючи під лідерством здатність віддавати накази і досягати покори, М. Вебер розрізняв: *традиційне лідерство*, засноване на вірі у святість традиції (вожді племен, монархи), *раціонально-легальне*, засноване на вірі в законність існуючого порядку і його “розумність”.

Також він виокремлював *харизматичне лідерство*, засноване на вірі в надприродні здібності вождя, на культі його особистості. Подібний лідер володіє в очах послідовників часом магічною силою.

За стилем діяльності лідерства в політологічній літературі поділяють на типи: авторитарні і демократичні. *Авторитарний* – тримається на авторитеті тієї особи, яка тримає владу у своїх руках. Її головне знаряддя – “залізна вимогливість”, погроза покарання.

Демократичний – заснований на повазі до лідера. Лідер ініціює максимальну участь кожного в діяльності групи, не концентрує відповідальність, а намагається розподілити її серед членів групи, створює атмосферу співробітництва.

За характером діяльності виділяються наступні типи лідерства: *універсальний*, при якому якості лідера виявляються постійно і не залежать від зміни обставин, і *ситуаційний*, для якого характерним є вияв якостей лідера у визначеній ситуації.

За видами діяльності розрізняють формальне і неформальне лідерство.

Формальний лідер зв'язаний із установленими правилами призначення керівника і має на увазі функціональні відносини. *Неформальний* лідер існує на основі особистих відносин учасників. Ці види лідерства або доповнюють один одного і сполучаються в особі авторитетного керівника, або вступають у конфлікт і тоді ефективність організації падає.

Лідерство виконує низку характерних **функцій**. Серед найбільш важливих, як правило, виділяють наступні:

Інтегративна, тобто така, що сприяє внутрішньому зміцненню групи. Лідер виконує функцію ухвалення рішення. Здатність лідера знайти правильне рішення і дає йому право на лідерство. Крім цього, важливими функціями лідера є *соціальний арбітраж та соціальний патронаж* – пов'язані із захистом мас від беззаконня, самоправності бюрократів. Вона не завжди реалізується, але люди вірять, що лідер здатний “навести порядок”.

Наступною є функція *комунікації влади і мас* – постійного інформування суспільства про те, що відбувається в політичному житті. Важливою виглядає функція *ініціювання відновлення* – генерування в суспільстві оптимізму, тобто мобілізація мас на рішення визначених завдань. Не менш важливою слід визнати функцію *легітимації*, яка пов'язана з поширенням серед громадян впевненості в тому, що діюча влада є необхідною та законною.

Наприкінці розгляду даної теми можливо зробити наступні *висновки*:

1. Основними суб'єктами влади виступають групи інтересів, правляча еліта та політичне лідерство. Групи інтересів прагнуть здійснити вплив на органи влади з метою задоволення своїх інтересів. Їх цілеспрямована діяльність отримала назву лобізму.

2. В будь-якому суспільстві влада здійснюється правлячою елітою, під якою розуміється група або сукупність груп, що займають привілейоване положення та здійснюють вирішальний вплив на суспільство. Еліти, як правило, не є однорідними. Існує розгалужена система типологізації її за різними ознаками.

3. Специфічним суб'єктом влади виступає політичне лідерство, яке виконує цілу низку важливих для політичного процесу функцій.

План семінарського заняття

1. *Поняття групи інтересів і їх характеристика як суб'єктів влади.*
2. *Класичні та сучасні концепції в елітології.*
3. *Політичне лідерство як специфічний суб'єкт влади.*
4. *Політична еліта і лідерство в сучасній Україні.*

Література

- Авцинова Г.В. Политическое лидерство // Государство и право. – 1993. – № 8.
- Ашин Г. Политическое лидерство: оптимальный стиль // Общественные науки и современность. – 1993. – № 2.
- Ашин Г. Современные теории элиты: критический очерк. – М., 1985.
- Ашин Г.К. Элитизм и демократия // Общественные науки и современность. – 1996. – № 5.
- Бебик В. Як стати популярним, перемогти на виборах і утриматись на політичному Олімпі. – К., 1993.
- Білецька О., Зливков В., Яковенко С. Зірки, що починають світити // Політологічні читання. – 1991. – № 4.
- Блондель Ж. Политическое лидерство. Путь к всеобъемлющему анализу. – М., 1992.
- Вебер М. Политика как призвание и профессия // Избранные произведения. – М., 1990.
- Деревянко Е.В. Неизбежность аристократии духа: учение Ортега-и-Гассета об общественном идеале // Социологические исследования. – 1992. – № 6.
- Кравченко М. Макиавелли: технология эффективного лидерства // Социологические исследования. – 1993. – № 6.
- Крыштановская О. Трансформация старой номенклатуры в новую российскую элиту // Общественные науки и современность. – 1996. – № 5.
- Куколев И.В. Трансформация политических элит в России // Общественные науки и современность. – 1997. – № 4.
- Лапин Н.И. Ценности, группы интересов и трансформация российского общества // Социс. – 1997. – № 3.
- Лоббизм в России: этапы большого пути // Социс. – 1995. – № 3, 4.
- Макиавелли Н. Государь. Избранные сочинения. – М.: Художественная литература, 1992.
- Милс Р. Властвующая элита. – М., 1959.
- Михельс Р. Социология политической партии в условиях демократии // Диалог. – 1990. – № 3, 5, 7, 9, 11, 13; – 1991. – № 1, 3.
- Нарта М. Теория элит и политика. – М., 1978.
- Ницше Ф. По ту сторону добра и зла: Соч. в 2-х т. – М., 1991. – Т. 1, отд. 9.

- Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас. Вибрані твори. – К.: Основи, 1994.
- Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. – М., 1996. – Гл. 8, 9.
- Перегудов С., Семенов И. Лоббизм в политической системе России // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 9.
- Платон. Государство: Соч. в 3-х т. – М., 1971. – Т. 3. – Ч. I. – Кн. 5, 8.
- Політологія: Підручник / Під ред. О. І. Семківа. – Львів: Світ, 1994.
- Такер Р. Политическая культура и лидерство в Советской России. От Ленина до Горбачева // США: Экономика. Политика. Идеология. – 1990. – № 1.
- Україна: лідерство, еліта, влада // Матеріали дискусії відкритого засідання Київського міжнародного клубу „Політична думка” // Політична думка. – 1994. – № 1.
- Шміттер Ф. Неокорпоративизм // Полис. – 1997. – № 2; 11. Concept of Leadership / Ed. by Jeffrey A. Sonnenfeld. – Dartmouth, 1995.

Теми рефератів

1. *Різновиди і еволюція теорій еліти.*
2. *Політичні еліти в сучасному суспільстві.*
3. *Специфіка формування політичної еліти в сучасній Україні.*
4. *Теорія лідерства у світовій та вітчизняній політичній думці.*
5. *Політичний портрет видного політичного діяча.*

Питання для самоконтролю

1. Сформулюйте визначення груп інтересів. Яку роль грають групи інтересів у політичному житті?
2. Чим відрізняється корпоративизм від лобізму?
3. Перелічіть основні методи лобізму.
4. Дайте порівняльну характеристику теорій еліти В. Парето, Г. Моска, Р. Міхельса.
5. Які зміни відбулися в українській еліті за останні десять років? Чи відбулася зміна еліти в Україні?
6. Назвіть основні концепції політичного лідерства. Розкрийте їх зміст.
7. Перелічіть й опишіть відомі Вам типи політичного лідерства.
8. Назвіть трьох відомих Вам політичних лідерів, яким відповідно притаманний авторитарний, демократичний і стиль невтручання.